

ERDŐS ANDRÁS PATRIK**Köztörvényes bűncselekmények
elkövetői a Budapesti Forradalmi
Törvényszék előtt***

Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság ítélkezésének vizsgálata azon témák közé tartozik, amelynek mind ez idáig periferikus hely jutott történetírásunkban, objektív munkák pedig még kevésbé jutottak e szegmensnek. Nem elhanyagolható kérdés pedig, milyen módon járt el a rövid életű szovjethatalom a köztörvényes bűnözőkkel szemben. A Horthy-kor a „törvénytelenység korszakának” titulálta a proletárdiktatúrát, sőt, legitim államként sem ismerte el, egész működését az államrend elleni lázadásnak tekintette. Később, az államszocialista korban ezzel szemben ódákat zengtek a szovjetállam ítélkezésének „mélységes jogérzékéről és humanizmusáról”, és a durva csúsztatástól sem riadtak vissza annak a teleologikus képzetnek az igazolására, hogy a törvényszéki precedens jellegű ítéletek alig néhány hónap vagy néhány hét alatt jelentős hatást fejtettek ki a társadalomra.

Tanulmányomban éppen ezért arra törekszem, hogy a fennmaradt iratanyag alapján megkíséreljek választ adni a kérdésre: hogyan is ítélkezett a Tanácsköztársaság *de facto* főtörvényszéke, a Budapesti Forradalmi Törvényszék a nem politikai

* Köszönettel tartozom témavezetőmnek, Zeidler Miklósnak, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara habilitált egyetemi docensének, valamint Lugosi Andrásnak, Budapest Főváros Levéltára főlevéltárosának a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségükért és tanácsaikért. A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programja támogatásával készült.

természetű bűncselekmények esetében. A körkép óhatatlanul nem teljes, a munkát nagy fokú iratpusztulás nehezíti, a mégis fennmaradt ügyek egy részének ismertetéséről pedig terjedelmi okokból kellett lemondanom.¹ Ennek fényében a tanulmányban kitérek a reprezentativitás körüli problémákra is. A bemutatott esetek törekszenek arra, hogy a fennmaradt iratokról hiteles összképet adjanak, ám ez azzal jár, hogy közöttük a minden szempontból egyedi deliktum éppúgy megtalálható, mint a kor-szakban teljesen gyakori és megszokott.

A feldolgozott eseteket három részre osztottam, nem is annyira kriminológiai vagy bűnügyi kategóriák, hanem a munkamódszer által leginkább értékelhetőnek vélt szempontok mentén. Elsőként a „klasszikus”, tehát a Tanácsköztársaság létrejöttétől függetlenül bűncselekményszámba menő ügyek következnek. A második kategóriát azon ügyek alkotják, amelyek a Forradalmi Kormányzótanács (FKT) rendeleteinek vélt vagy valós megsértéséből nyerték büntetőügy jellegüket. Zárásként pedig a proletárdiktatúra helyi potentátjainak legkülönbözőbb formájú visszaéléseit veszem górcső alá, hiszen a megítélés szempontjából mindenképp kulcskérdés, mit kezdett „sajátjával” a szovjethatalom bíraskodása.

A forradalmi törvényszékek és az új bűnüldözési rendszer működése

Az 1919. március 21-én létrejött Tanácsköztársaság pár napon belül a jogszolgáltatási rendszer teljes újralakítását irányozta elő. A lapok március 26-án tették közzé az FKT IV. számú rendeletét, amely úgy intézkedett, hogy statáriális ítélkezési rendszerben a „szükségnek megfelelően” felállított forradalmi tör-

¹A tanulmány alapvető forrásbázisául a Budapesti Forradalmi Törvényszék iratanyaga szolgált. [Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL) XVI.2. Tanácsköztársaság. Budapesti Forradalmi Törvényszék iratai (XVI.2.)]. A munka során a komplett fond feldolgozásra került; az ügyek válogatását elsősorban az korlátozta, hogy mennyire volt egy ügy akár a megmaradása, akár az adatvédelem miatt feldolgozható. Másodsorban terjedelmi szempontok korlátozták a munkát, harmadik szempontként pedig az is közrejátszott, mennyire tarthat számot az adott ügy a szakmai érdeklődésre.

vényszékek váltják fel a régi bírósági rendszert. A forradalmi törvényszékek bárhol, bármikor üléseshetnek. Alapvető személyi állományuk egy elnökből, két szavazóbíróból és a vádbiztosból áll. Őket az FKT nevezi ki, és pozíciójuk nincsen semmilyen képesítéshez kötve. A vádlott bárkit választhat védőjéül, vagy hivatalból közvédőt rendelhetnek ki részére. E tisztség szintén nem igényel jogi végzettséget. A tárgyalás során – legalábbis Budapesten – mindig közreműködik jegyzőkönyvvezető is. Az eljárás a következőképpen zajlik: a vádbiztos kötelessége bizonyítani a vádat, s ennek érdekében például a tanúk elővezetése iránt intézkedni, ugyanakkor, minthogy a tárgyalást lehetőség szerint megszakítás nélkül kell lefolytatni, és jogorvoslatnak, fellebbevitelnek helye nincs, alakszerű nyomozói eljárás és vádirat benyújtása sem szükséges. Miután a vádbiztos a tényeket előadta, megteszi az indítványát, amire a terhelt és/vagy védője reagálhat. Ezt követően a három bíró visszavonul tanácskozni, és ítéletet hoznak, amelynek végrehajtását rögtön a tárgyalás után meg kell kezdeni. Halálos ítéletet a bírók csak egyhangú határozattal hozhatnak.²

A rendeletet követően tömegesen szerveződtek spontán módon forradalmi törvényszékek, nem csupán a nagyobb vagy a közigazgatásilag jelentős városokban: összesen 135 volt belőlük a tanácsuralom korai heteiben, bár némelyik egyáltalán nem fejtett ki működést, vagy idegen megszállás alá kerülve megszűnt.³ A kaotikus szisztéma újrastrukturálására több elgondolás is született, konkrét változtatást pedig az FKT XCIV. rendelete hozott.⁴ Ezt követően már csak Budapesten és a vármegyei székhelyeken működtek forradalmi törvényszékek. A nagyobb léptékű változtatásokra, így a Főtörvényszéknek, vagy a háromszintű bíróságok rendszerének létrehozására a tanács hatalomnak már nem jutott ideje.⁵

² *Tanácsköztársaság* [egykori *Budapesti Közlöny*], 1919. március 26. 1.

³ Felsorolja: SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961. 44–45.

⁴ *Tanácsköztársaság*, 1919. május 17. 2–3.

⁵ SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969. 298–299.

Kezdetben a büntető- és politikai ügyek tárgyalására létrejött struktúrájának csak az éppen kiadott kormányzótanácsi rendeletek által definiált bűncselekmények tartoztak a hatáskörébe, s legtöbbször az sem volt egyértelműen körülírva, milyen büntetési tételeket szabhatnak ki. Ezt az áldatlan állapotot szándékozott megszüntetni az FKT XLV. rendelete, amely általánosítva kimondta, hogy mi a büntetendő cselekmény.⁶

A korábbi büntető törvénykönyv (a Csemegi-kódexként ismert 1878. évi V. törvénycikk) és annak kiegészítései furcsa, köztes megítélés alá estek a proletárdiktatúra szemében. Bár tételeit „jogászkodásnak” nyilvánították, s meghaladásáról, egyes részeinek elhagyásáról, vagy akár teljes eltörléséről ábrándoztak a rendszerhű teoretikusok,⁷ a valóságban az új rendszer hivatalosan nem helyezte hatályon kívül a büntetőkódexet. Bár pro forma nem alkalmazta az új bírósági szervezet, a Csemegi-kódexet egyfajta kettősségben lebegve mégis belefoltózták a tanácsállam jogrendszerébe. Erre azért volt szükség, mert a különböző köztörvényes bűncselekményekről – a fosztogatás elleni statáriumot leszámítva – nem rendelkeztek az újdonsült kormányzervek. A már említett XLV. rendelet 2.§-a a következőképpen rendelkezik: „A forradalmi törvényszék a Tanácsköztársaság érdekei védelmében sürgős szükség esetén eljárhat olyan bűnügyekben is, amelyeket a Forradalmi Kormányzótanács külön rendelettel nem utalt hatáskörébe.”⁸

Ez a megoldás minden bizonnyal ideiglenesnek volt szánva. Mivel azonban a tervezett „szocialista büntető törvénykönyv” nem készült el, a Tanácsköztársaság fennállása alatt rendelkezései együtt éltek a Csemegi-kódexszel. Nem meglepő módon utóbbi játszotta az alárendelt szerepet, mivel büntetési tételeit egyetlen rövid mondattal hatályon kívül helyezte a XLV. rendelet 1. §-a. („A forradalmi törvényszék a büntetést az eset súlyához képest szabja ki.”⁹) A gyakorlatban tehát a Tanácsköztársaság

⁶ SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi...* I. m. 17.

⁷ HAMOR Andor: Liszt. *Proletárjog*, 1919. július 5. 63–64.; FÖLDESI Kálmán: A proletárállam büntetőjoga. Általános rész. *Proletárjog*, 1919. március 29. 6.

⁸ *Tanácsköztársaság*, 1919. április 9. 1.

⁹ Uo.

büntetőjoga a következőképpen nézett ki: bűncselekmény volt minden, ami a régi büntető törvénykönyv szerint az volt, illetve ami az új rendeletek szerint annak minősült. Ütközés esetén az új rendeletek a Csemegi-kódexet mindenkor felülbírálták. Meghatározott büntetési tételek alapvetően nem voltak, kivéve, ha az új rendeletek szövegszerűen előírtak ilyet. Jogalapnak tehát a Tanácsköztársaság a régi kódexet nem tekintette, de a ráció azt kívánta, hogy ne semmisítse meg teljesen.

Bár hivatalosan a teljes bírósági struktúrát leváltotta a forradalmi törvényszékek intézménye, miután azonban elárasztották őket a bűnügyi és politikai beadványok, a szovjethatalom kénytelen volt a polgári peres ügyekre fenntartani a „burzsoá” jogszolgáltatási rendszer néhány intézményét. Így megtartották a munkaügyi bíróságokat is, bár az FKT XXVIII. rendelete kizárta az ülnökök közül a munkáltatókat. Itt továbbra is szakbírók, azaz jogi végzettséggel rendelkezők ítéleztek. Utaltak ide „sürgős természetű”, többnyire családjogi vonatkozású pereket is, amelyek esetében az egyik ülnöknek nőnek kellett lennie.¹⁰ Tervbe vették önálló családjogi bíróság kialakítását is.¹¹

A forradalmi törvényszéki szervezet nem hivatalos fejeként szolgáló¹² budapesti törvényszék március 26-án ülésezett először, ekkor állománya 16 tagot számlált.¹³ Ez később jelentősen kibővült és összesen – hosszabb-rövidebb ideig – 162 bíró, 99 vádbiztos és 9 jegyzőkönyvvezető működött közre a törvényszék munkájában.¹⁴ A bírók közül csupán 5 nem volt munkás (köztük is csupán egy jogászt találunk), a vádbiztosok közül pedig 29-en rendelkeztek jogi képzettséggel, a többiek munkások voltak.¹⁵ A törvényszék vezetését dr. Rákos Ferenc elnök, Hikádé (vagy Hikade) Aladár elnökhelyettes és egyúttal a politikai vádbiztosság vezetője, Bodonyi János, a bűnügyi vádbiz-

¹⁰ SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének...* I. m. 280–283.

¹¹ *Tanácsköztársaság*, 1919. április 13. 4.

¹² SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság jogrendszerének...* I. m. 291., 295.

¹³ Felsorolja: GERENCSÉR Miklós: *Vörös könyv 1919*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 1993. 36.

¹⁴ Felsorolja: BÓNIS György: Adatok a Budapesti Forradalmi Törvényszék történetéhez. *Levéltári Közlemények*, 29 (1959) 293–312. (294–295.)

¹⁵ SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi...* I. m. 48–49.

tosság vezetője, dr. Trattner Árpád, Bodonyi helyettese és dr. Kádár Imre titkárságvezető alkotta.¹⁶ Miután az FKT az egyes törvényszékek javára lemondott a kegyelmezési jog gyakorlásáról, Gombos Ferenc egykori terrorkülönítmény-vezető lett a kegyelmi tanács elnöke.¹⁷ A forradalmi törvényszéki szervezethez kirendelt politikai megbízott dr. László Jenő volt.

A legpontosabb (de nem hiánytalan) statisztikák szerint országszerte 10 187 ember ellen indult a tanácskormány fennállása idején „civil” (tehát nem katonai) forradalmi törvényszéki eljárás, ebből 3383 Budapesten. Közülük 2139 (63,3%) esetében az eljárást megszüntették, 589 (17,4%) esetében a vádlottat felmentették és 655 (19,3%) embert ítéltek el. Az elítéltek közel háromnegyede (73,4%), 481 fő köztörvényes bűncselekmény miatt kapta büntetését, ezen belül elsöprő többséget tett ki a különböző „közönséges” (például lopás, testi sértés) bűncselekmények aránya. Ez után számszerűleg is majdnem megegyező, nagyjából 15-15%-os részt képez a gazdasági bűncselekmények (például árdragítás, üzérkedés, beszolgáltatás kerülése) és a szesztilalom áthágása miatt elítéltek aránya. Hivatali bűncselekmény terhe (jogtalan rekvirálás, hivatali hatalommal való visszaélés) az elmarasztaltak nagyjából 2%-át érintette.¹⁸

Az új hatalom nem csak a jogszolgáltatás korábbi szerveit ítélte felszámolásra, új, belső rendfenntartó erőt is létrehozott. A Belügyi Népbiztosság március 26-án feloszlatta a rendőrséget és a csendőrséget, s helyettük felállította a Vörös Őrséget. A bűnüldözésért a Bűnügyi Nyomozó Osztály (BNYO) felelt, amely a Vörös Őrség Országos Főparancsnokságának (VŐOF) III. cso-

¹⁶ BÓNIS György: Adatok... I. m. 294.

¹⁷ BIRÓ Aurél: *A Tanácsköztársaság fővárosi karhatalmai*. Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Galéria, Budapest, 2014. 18–19.

¹⁸ SÁRLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi...* I. m. 66–68. – A statisztika nem fedi teljesen a Tanácsköztársaság egész idejét: budapesti része csak június 10-ig terjed, ennek alapja a Szirmay István forradalmi törvényszéki vádbiztos által készített statisztika. (SZIRMAY István: Adatok a budapesti forradalmi törvényszék működéséről [1919. III. 26. – VI. 10.]. *Proletárjog*, 1919. július 12. 78–80.) A kimaradó, nagyjából két hónap fővárosi bűnügyeiről semmilyen vonatkozásban nincsenek adatok. A vidéki törvényszékek adatait Sarlós egy 1920-as igazságügy-minisztériumi kimutatásra alapozza, amely részletes, és valóban a bukásig tartó összesítést készített.

portja alá tartozott, és ketten vezették: a rendőri munkában laikus Hegyi Sándor, illetve a fiatal rendőrfogalmazó, Kászonyi István.¹⁹ Alárendeltségükben a régi detektív- és fogalmazói állomány java megmaradt, ám számos új emberrel töltötték fel a testületet, amely májustól fogva az egyetlen bűnügyi nyomozó testület volt az országban.²⁰ A BNYO a bűnügyi osztályt és a detektívtestületet egyesítette, s négy belső osztálya működött: intellektuális (a ma „fehérgalléros bűnözés”-nek nevezett bűncselekmények), lopási, sérülési (erőszakos bűncselekmények), valamint statáriális osztály (FKT-rendeletek elleni bűncselekmények). Az osztályok alosztályai az 1918 előtti mintát követték, csupán a detektívcsoportot operatíván összevonták az őket koordináló bűnügyi előadóval.

Az alosztályokat és az osztályokat ugyan nem „kommunisták” vezették, de személycseréket itt is mindenhol eszközölt a tanács hatalom, a javarészt fiatal új vezetők környezetét pedig vádbiztosokkal és politikai megbízottakkal (többnyire nem jogvégzett emberekkel) töltötték fel. A vádbiztosok nagy befolyással bírtak a rendőri munkára magára, hiszen ők dönthettek arról, hogy az ügyészségi funkciót is betöltő forradalmi törvényszéknek továbbítják-e az adott ügyet. A politikai megbízottak feladata volt az esetleges antikommunista magatartás megfigyelése, különös tekintettel az osztályvezetőkre. A megbízottak között korábban köztörvényes bűncselekményért elítéltek is megfordultak, amit a hivatalban maradt rendőrök külön arculcsapásként éltek meg.²¹

A forradalmi törvényszéki szervezet furcsa leágazása volt az úgynevezett egyesbírói rendszer, ami kimondottan a VÓOF mellett működött, s ahová a jelentéktelenebbnek mondott ügyeket tették át. Itt nem volt sem vádbiztos, sem társbírók, hanem egyetlen, többnyire jogi végzettség nélküli bíró hozta az ítéle-

¹⁹ *Vörös Őrség*. Budapest, 1919. 183.

²⁰ Uo. 395.; SZABÓ András: *A Magyar Tanácsköztársaság büntetőjogának fő kérdései*. In: *Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság államáról és jogáról*. Szerk.: HALÁSZ Pál. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1955. 115–166. (118.)

²¹ *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1918–1920. évi működéséről*. Budapest, 1921. 105–106.

teket. Hogy milyen alapon döntöttek az ügyek egyesbíróságra utalásáról, az valószínűleg nem volt egyértelműen meghatározva.²²

A törvényszékek statisztikái mellett a fővárosi rendőrségek is rendelkezésre állnak, ám hasonlóan csonkának mondhatóak. Utóbbiak segítségével megtudhatjuk, hogy a Tanácsköztársaság időszakában 39 340 ügydarab (az 1919-es év összmennyiségének 27,7%-a), illetve 25 804 feljelentés (az éves mennyiség 20,8%-a) érkezett a bűnügyi rendőrséghez.²³ Ezek imponáló számok lehetnének önmagukban, hiszen a Tanácsköztársaság az év 36,4%-a folyamán volt hatalmon. Rögtön jelezni kell azonban egy torzító tényezőt: a proletárdiktatúra uralmán kívüli, arányaiban nagyobb számok a fővárosi rendőrség hatáskörének (Budapest mellett Újpest, Kispest, Csepel, Erzsébetfalva) adatait is tartalmazzák, míg a szovjeturalom alatt csak az akkori Budapest adatai kerültek a statisztikákba.

Ugyanakkor érdemes még jobban a fenti számok mögé néznünk, például összevetni azokat más adatokkal. 1919-ben Budapesten 4528 letartóztatás történt, azonban ebből a proletárdiktatúra idején mindössze 177 (3,9%). Mindez nem abból fakad, hogy a szovjethatalom katonás rendet teremtett volna, vagy, ellenkező olvasatban, nem üldözte volna a bűnt, hanem a módszereiből, amelyek alapvetően megkerülték a letartóztatás intézményét. A forradalmi törvényszék ügyészségként is funkcionált, a tárgyalásokat pedig az FKT IV. rendelete szerint egyben és minél gyorsabban bonyolították. Mindemellett a sokszor alulképzett vörös örök nem jegyzőkönyveztek megfelelően.²⁴ Ennek fényében érthetőbbé válik a rendkívül alacsony letartóztatási szám, s meglehet, hasonló magyarázatok állhatnak a fenti ügy- és feljelentésszám mögött. Például hatásköri zavarok, amelyek azt eredményezhették, hogy a helyi direktóriumnál vagy forradalmi törvényszéknél került sor a feljelentésekre, és nem a rendőri szerveknél.

²² Uo. 108.

²³ Uo. 113.; NYIGRI Imre: *Budapest bűnélete 1881-től 1940-ig. A budapesti rendőrség hatvan éve a bűnügyi statisztika tükrében*. Budapest, 1942. 522.

²⁴ *Vörös Őrség*. I. m. 480.

Bűncselekmények az iratanyag tükrében

Az alábbiakban kerülnek ismertetésre a Budapesti Forradalmi Törvényszék konkrét, megmaradt köztörvényes bűncselekményeket érintő ügyei. Előrebocsátom, hogy egyes esetekben bizonyos neveket, adatokat vagy helyszíneket – annak érdekében, hogy eleget tegyek a hatályos személyi adatvédelmi jogszabályok, illetve a tudományos kutatás etikája által támasztott követelményeknek – eltávolítottam. Az iratanyagba beemeltem néhány olyan ügyet is, amelyek a Kísérleti Kriminológiai Osztály (KKO)²⁵ anyagában őrződtek meg, ezzel plusz dimenziót biztosítva a korszak bűnüldözési és megelőzési eszközeinek bemutatásához.

Az iratanyag – ahogy azt a bevezetésnél is jeleztem – nem tud a korszakra vonatkozóan arányosan reprezentatív lenni, még a más formákban megőrződött, hitelesen rekonstruálható ügyek segítségével sem. Ennek oka elsősorban a megmaradt vagyion elleni és erőszakos bűncselekmények rendkívül csekély száma. (Paradox módon a KKO-nál éppen fordított a helyzet, az emberölés például a szűk ügyszámában egyenesen felülreprezentált.)²⁶ A statisztikák sem tudják a rendkívüli iratpusztulást teljesen ellensúlyozni. A már idézett Szirmay-féle statisztika mellett még egy adatbázis áll rendelkezésre, Bónis Györgynek a törvényszéki mutatókönyv alapján összeállított átfogó kategorizálása. Mivel azonban maga az elemi adminisztráció is hektikus

²⁵ A Kísérleti Kriminológiai Osztály (továbbiakban KKO) célja az volt, hogy érvényesítse a forradalmi törvényszékek laikus bírászkodása mellett a korszak modern bűnözéskutatási szempontjait, s a bűnelkövető személyének vizsgálatával járuljon hozzá a büntetési rendszer tervezett teljes újragondolásához. Ellentétben a laikus bírókkal, ehhez professzionális vizsgálok és szakorvosok bevonására törekedtek. Részletesen lásd FÖLDVÁRI József: A Tanácsköztársaság büntetőpolitikája. In: *A Magyar Tanácsköztársaság államáról és jogáról (1919–1969)*. Szerk.: SZOTÁCZKI Mihály. Pécsi Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1971. 65–72.; KÁDAR Imre: Országos Kísérleti Kriminológiai Intézet a Tanácsköztársaságban. *Jogtudományi Közlöny*, 1959/9. sz. 468–470.

²⁶ A KKO valamennyi fennmaradt ügyének elemzését lásd ERDŐS András Patrik: A Tanácsköztársaság alternatív büntetőpolitikája. A Budapesti Forradalmi Törvényszék Kísérleti Kriminológiai Osztályának működése. *Clio Műhelytanulmányok*, 2018/3. (a <https://www.clioinstitute.hu/muhelytanulmanyok> weboldal alapján, letöltve: 2019. február 22.)

volt (sőt, polgári peres ügyek, illetve a bíróság elé nem tartozó kérvények is tarkítják a mutatóban olvasható összképet), ez a statisztika sem lehet teljes.²⁷

„Klasszikus” bűncselekmények

A legelső megmaradt erőszakos bűncselekményről szóló irat egyben az egyik legérdekesebb – a Schlacker Károly napszámos és Nick Gusztáv kövezősegéd által elkövetett rablási esetről van szó. Március 27-én délután az áldozat lovakat vezetett át az Orczy utcán, amikor a két vádlott el akart lopni egy lovat. Amikor ő ezt nem hagyta, a két férfi rátámadt, megverte, majd késsel üldözőbe vette. A népörség²⁸ végül a két gyanúsítottat letartóztatta. A kihallgatáson hamar ellentmondásba keveredtek, a népőrök és szemtanúk vallomása pedig egyértelműen igazolta, hogy mindketten kést rántottak az áldozatra és ellenálltak a letartóztatáskor. Nick még az egyik népőrre is rátámadt, a tanúkat pedig megfenyegette.²⁹

Április 2-án tárgyalta az ügyet a törvényszék, a Rákos Ferencet és Cserny Józsefet is soraiban tudó bírók Nicket tíz év fegyházra, Schlackert „mint a bűncselekmény értelmi szerzőjét” pedig golyó általi halálra ítélték. Baracs Marcell közvédő azzal kért védencének kegyelmet, hogy „a forradalmi törvényszék első

²⁷ BÓNIS György: Adatok... I. m. 299–300. A sporadikusságon kívül a legnagyobb kérdőjele Bónis statisztikájának, hogy – amint azt természetesen ő maga is hangsúlyozza – a mutatóból a konkrét bírósági ítéletre nem lehet következtetni, illetve hogy a bejegyzés ügyre vonatkozik, a vádlottak számának rögzítése nélkül. Bónis különben az általam alkalmazottól eltérő, hétosztályos beosztást használ; a fő különbség, hogy ő jogtudós lévén precíz büntetőjogi kategóriák mentén határol el.

²⁸ A nemzetőrségnek vagy (a nemzetiségi területek vonatkozásában) nemzeti gárdának is nevezett rendfenntartó szervezet az 1918. őszi forradalmi időkben jött létre. A javadalmazásban részesülő, de karhatalmi feladatok ellátására is csak részben alkalmas civil milícia hivatalosan a Vörös Őrségbe lett olvasztva március 26-án. Az átmenet azonban, amint a büntetőügy szövege is mutatja, még Budapesten sem zajlott le egyetlen nap leforgása alatt. Tevékenységükről bővebben lásd HATOS Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018. 209–214.

²⁹ BFL XVI.2. 1. doboz. 70/1919. fol. 1r., 7–8., 13–20.

halálos ítéletét nem proletáron kell végrehajtani”. Ugyan egy rövid jegyzetben erre azt a választ adták a bírák, hogy „kegyelem nincs, Cserny elvtárs ellenőrzi az aktust”, másnap hajnalban a kormányzótanács mégis kegyelmet adott Schlackernek, ítéletét életfogytiglani fegyházra változtatva.³⁰ A bukás után a két vádlott szabadult, majd jóval enyhébb ítéletekben részesült, ugyanis nem rablás, hanem lopás büntette miatt lettek végül elítélve. Schlacker fogolytörzskönyvéből az is kiderül, hogy a korábbi akták a káosz miatt nem állhattak rendelkezésre, a valójában többszörösen büntetett előéletű férfi pedigréjét ugyanis csak bemondásra hagyatkozva tudták jegyzőkönyvbe venni.³¹

Fischer Ernő ügyvéd egészen más természetű okból került bajba. A vád zsarolás és csalás volt ellene, amelybe praxisa miatt keveredett. N. S. zsidárust árdrágítás miatt három év fegyházbüntetésre ítélte a törvényszék, s a lánya megkereste Fischert, hogy próbáljon perújrafelvételt kijárni apja ügyében. Fischer ezért 1000 koronát kért tőle, azzal a szóbeli ígérettel, hogy kudarc esetén a pénzt visszaadja. Erre azonban nem került sor, mert a pénz átvételének másnapján letartóztatták. Április 11-én a törvényszék zsarolás és csalás büntetében bűnösnek mondta ki, és két év fegyházbüntetésre ítélte.³²

Június 4-én Fischer perét újra felvették, az indoklás szerint azért, mert „a vádat nem vádbiztos, hanem politikai megbízott [László Jenő] képviselte”. Miután meghallgatták N. lányát és másnap a kőbányai fogházban Fischert, az ügy másképpen állt. Kiderült, hogy szó sincs arról, hogy Fischer zsarolni vagy átverni próbálta volna N.-t, noha abban nem mondott igazat, mit intézett letartóztatása előtt az ügy érdekében. Az ügyvédet így a zsarolás vádja alól felmentették, csupán „ügyvédi tisztesség és gondosság hiánya miatt” mondták ki bűnösnek, kiszabott rövid büntetését pedig kitöltöttnek vették és szabadlábra helyezték.³³

³⁰ BFL XVI.2. 1. doboz. 70/1919. fol. 22–25.

³¹ BFL VII.102.a. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogház iratai. Fogolytörzskönyvek. 4706/1921. Nick Gusztáv fogolytörzskönyve: BFL VII.102.a. 5133/1921.

³² BFL XVI.2. 1. doboz. 241/1919. fol. 3–4., 15.

³³ BFL XVI.2. 1. doboz. 241/1919. fol. 12–13.

A hamis vádaskodásokkal kapcsolatban Totzer Jenő házbizalminak és feleségének ügye azért érdekes, mert ők nem elszenvedői, hanem konstruálói voltak egy hamis vádnak. Haragosaikat, B. S.-t, R. I.-t és B. A.-t igyekeztek gyanúba keverni és politikai megbízhatatlanságukat elhinteni. „Először csak ezzel a hárommal végezzenek, majd lesz gondom a többire is majd elhúzom a nótájukat” – mondta állítólag Totzerné rólu-³⁴ Az intrikáló házaspárt végül alaptalan vád miatt letartóztatták, házkutatást tartottak náluk, ahol fegyverekre bukkantak. Totzer a fegyverek kérdését azonban hamar tisztázta, bizalmiként engedéllyel tartotta magánál azokat. Másnap a törvényszék a házaspárt szabadon engedte, a hamis vád ügyében nem mutatott további érdeklődést.³⁵

Wieder Hermann ügye azok közé tartozik, amelyek nem a Budapesti Forradalmi Törvényszék anyagában maradtak meg, hanem a KKO által vizsgált bűnügyek voltak – azon kevés ott vizsgált bűncselekmény egyike, amelyet már a Tanácsköztársaság alatt követtek el. Wiederről részletes, gyermekkorát is feltáró környezettanulmány készült, amely az osztály többi anyaga alapján (igen nagyszámú lopási esetet vizsgáltak) egy relatíve tipikus tolvajéletutat vázol fel. A máramarosszigeti kiskereskedő és kocsmáros fia anyagilag konszolidált viszonyok között nőhetett fel, azonban egész gyerekként, már tízéves korában rákapott az alkoholfogyasztásra, és lopásokat is ekkor kezdett elkövetni. Az iskolát kerülte, írni-olvasni nem tanult, szakmát sem, egész tizenéves korát azzal töltötte, hogy apjának segédkezett a boltban, ivott, lányok után járt és csavargott. A háború kitörésekor bevonult, s 1917-ig szolgált, akkor vérbaja miatt szabadságolták. Az őszirózsás forradalom kitörésekor leszerelt, majd hazatért. A Máramarosszigetre bevonuló románok el akarták vinni katonának – tőlük megszökött, és már a

³⁴ BFL XVI.2. 1. doboz. 716/1919. fol. 6r.

³⁵ BFL XVI.3. Tanácsköztársaság. Budapesti Forradalmi Törvényszék Fogházának iratai. 722/1919; 723/1919.

Tanácsköztársaság idejére érkezett meg a fővárosba. Itt a szülei támogatásából élt és kezelte vérbaját.³⁶

Június közepén aztán tetten érték, amint egy ember zsebéből akarta kiemelni az aranyóráját. Miután elkapták, szemrebbenés nélkül azt állította, hogy az óra az övé. Ezt egyik, szintén Budapesten tartózkodó bátyja is megerősítette, csak hogy a bűnjelpróbán elbuktak, ugyanis más-más órában ismerték fel a „saját” tulajdont. Mint az az iratokból kiderül, a vizsgáló orvos már a vizsgálati fogságba kerülésekor átkérte Wiedert a KKO-ra azzal, hogy „súlyosan psychopata egyén”-nek tartja és szeretné alaposan megvizsgálni.³⁷ Diagnózisát a környezettanulmány – ha nem is orvosilag megfogalmazva – megerősítette, végleges javaslatot azonban nem tettek az ügyében, ennek megfelelően ítélet sem született.³⁸ A fogolytörzskönyvekből az tűnik ki, hogy Wiedert a bukás után szabadlábba került, azonban 1919 szeptemberében letartóztatták és decemberben egy év hat hónap börtönbüntetésre ítélték lopásért.³⁹

Csáki Lajosné esete azért érdekes, mert bigámiával és csalással vádolták. Ügyét külön érdekessé teszi, hogy Sarlós Béla tájékoztatása szerint csak egyetlenegy forradalmi törvényszéki ítélet született kettős házasság ügyében.⁴⁰ Bár Csákiné ügyében ekkor nem született ítélet, az ügynek a KKO előtt zajló vizsgálata azt mutatja, a bolsevik állam jogászait érdekelte a bigámia háttere.

A fiatal lány tizenöt évesen ismerkedett meg Csáki Lajos irodaszolgával, aki, miután teherbe ejtette, elvette őt feleségül, de a házasságnak nem tulajdonított semmi jelentőséget: kimaradozott, szeretőt tartott, s ha felesége ezt szavá tette, megver-

³⁶ BFL XVI.2. 7. doboz. Kísérleti Kriminológiai Osztály iratai. 2801/1919. 1–3.

³⁷ Kevés elkövető (pláne, ha „csak” lopást követett el) érdemelt ki olyan súlyos minősítést az osztályon, mint Wiedert, ami azt mutatja, nem számíthatott volna kedvező indítványra a vizsgáló orvos és jogász részéről. Márpedig az osztály által adott büntetésajánlásokat a forradalmi törvényszék adathozhatóan rendszeresen megfogadta.

³⁸ BFL XVI.2. 7. doboz. 2801/1919. 1–3.

³⁹ BFL VII.101.d. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház iratai. Rabtörzskönyvek. 3422/1919.

⁴⁰ SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi...* I. m. 204.

te őt. Bevonulása után Csáki orosz fogságba esett, ahonnan időközben hazatért társai szerint eszében sem volt visszajönni, beállt a Vörös Hadseregbe és folytatta korábbi életvitelét, még a nőtől született kislánya fényképét is visszaküldte egyik bajtársával. Időközben Csákiné kórházi ápoló lett, hogy eltarthassa két kisgyerekét, s megismerkedett munkája során egy Tuba Illés nevű sebesült katonával, akibe beleszeretett. Mivel az érzelmi mellett az anyagi okok is erre vezették, „újra”-házasodott 1919 áprilisában, de ezt követően is felvett kéthavi, Csáki Lajos katonáskodása után járó hadisegélyt. Első férje ellen csak azt követően nyújtott be válókeresetet, hogy ezzel a praktikájával lebukott, és eljárás indult ellene.⁴¹

Az orvosi vélemény szerint Csákiné-Tubáné pontosan tudta, hogy törvényt sért, de nem érzett emiatt lelkiismeret-furdalást, mert első férje rosszul bánt vele, s aztán visszatérni sem akart hozzá. A csalásról nem nyilatkozott, valószínűleg érezte, hogy nem védhető túlságosan tette, ha morális alapon amúgy befejezettnek tekintette a Csákiival való házasságát. Az együttes javaslat szerint bár Csákiné tudatosan követett el bigámiát, őt megbüntetni emiatt nem szükséges, mert „tettének indokai szociológiailag magyarázhatók és menthetők”. A hadisegélyek jogtalan felvétele viszont egyértelmű csalás, s ezért a jogtalan haszonnal (ez nagyjából 200 korona) arányos pénzbüntetésre kell őt ítélni.⁴² 1922-ben az ügyet újra elővették, az immáron Tuba Illésnéként szereplő nőt pedig elítélték mindkét vádpontban, tizennégy nap fogházbüntetéssel és 200 korona pénzbüntetéssel sújtva.⁴³

A prostituáltként élő Cs. M. 1919 májusában egy kávémérésben találkozott „kollégájával” és annak szeretőjével: szóváltás kerekedett belőle, majd pofozkodás, végül Cs. életveszélyesen megszurta a másik nőt. Tettét kihallgatása során nem tagadta, csak azzal védekezett, hogy nem akarta megszúrni és hogy magát védte. A KKO által tett javaslat szerint Cs. alapvetően antiszociális és munkakerülő egyén, aki „csak jó néhány évig

⁴¹ BFL XVI.2. 7. doboz. 2869/1919. 1–3.

⁴² BFL XVI.2. 7. doboz. 2869/1919. 3–4.

⁴³ BFL VII.102. a. 2687/1922.

tartó kényszermunkával lenne megjavítható”. A forradalmi törvényszék a javaslatot megfogadta, és Cs.-t öt év kényszermunkára ítélték.⁴⁴

Emberölés a törvényszéki iratanyagban egyáltalán nem maradt fenn,⁴⁵ azonban a *Vörös Újság* és más források segítségével jól rekonstruálható egy, a Tanácsköztársaság ideje alatt történt ilyen bűntény. Az ügy már csak azért is érdeklődésre tart számot, mert Kosztolányi feltehetően a szóban forgó gazdagylkos cselédről mintázta egyik leghíresebb alakját, Édes Annát.⁴⁶ Abban az esetben ugyanakkor, ha e feltételezés helytálló, kijelenthetjük, hogy Kosztolányi kellő írói szabadsággal élt: amíg ugyanis Édes Anna eleinte maga volt az „álomcseléd”, Schmidt Annáról ez nem volt elmondható. Problémás családból származott, anyja bántalmazta őt, s korábban lopás miatt kétszer is volt büntetve. Bár azt vallotta, hogy gazdasszonya megütötte őt, s ezért ragadt fejszét, ennek a *Vörös Újság* tudósítója érezhetően nem adott sok hitelt, s a gyilkosság valódi indítékaként azt jelölte meg, hogy lebukott egy újabb lopással, ennek eltussolása volt csupán a célja. A tudósítás egy kifejezetten indolens, primitív nőnek állította be Schmidtet, akit csak a szép ruhák és a kényelmes élet érdekelnek.⁴⁷

Schmidtet a Budapesti Forradalmi Törvényszék rablógyilkosságért kötél általi halálra ítélte,⁴⁸ de az ítéletet végül nem

⁴⁴ BFL XVI.2. 7. doboz. 1475/1919. 1–5.

⁴⁵ Vince Lajos lentebb olvasható ügye –amelyben ítélet is született – szintén rekonstruálható volt más források segítségével. Összesen egyébként hét emberölési ügyet tárgyalt a forradalmi törvényszék. Lásd BÓNIS György: Adatok... I. m. 300.

⁴⁶ Vámos Henrik ügyvéd, aki a későbbiekben levelezett „egykori védencéről” Kosztolányival, a KKO munkatársa volt 1919-ben. Hogy ő volt-e az ügy vizsgálója a Tanácsköztársaság alatt, az biztosan nem tudható, ahogy az sem, Kosztolányi olvashatta-e valaha a már 1926-ban is kallódó Schmidt-környezettanulmányt. Mindenesetre a gyilkosságról igen sokat cikkeztek a lapok, s azt az (egyébként téves) május 28-i dátumot közölték a gyilkosság napjaként, amikor a regénybeli Édes Anna is megöli Vízéket. Lásd TRÄDLER Henrietta: Az igazi Édes Annák. In: *Sic Itur ad Astra 66. Deviancia*. Szerk.: KOVÁCS Janka-LÁSZLÓFI Viola-TRÄDLER Henrietta. Korall Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 2017. 191–226. (194–195.)

⁴⁷ Bűn vagy társadalmi hatás? *Vörös Újság*, 1919. augusztus 2. 7–8.

⁴⁸ BFL XVI.3. 2392/1919.

hajtotta végre, hanem átadta a nőt a KKO-nak alapos vizsgálatra. A vizsgálat talán éppen azon az augusztusi napon érhetett véget, amelyről a tudósítás is megemlékezik. Intézkedni mindenesetre már nem volt idő, Schmidt fölött végül az ellenforradalmi rendszerben hoztak – életfogytiglani szabadságvesztésről szóló – ítéletet.⁴⁹

A kormányzótanács rendeleteinek megszegése

Az utókori vizsgálatok külön szeletet hasítottak a diagramokban a II. FKT-rendelet, azaz a szesztilalom megszegéséről szóló ítéleteknek. Joggal, hiszen az egykorú (ámbar legfeljebb nagyságrendileg pontos) országos statisztika szerint majdnem minden negyedik elítélte ezért mérték legkülönbözőbb szankcióikat a Tanácsköztársaság bíróságai.⁵⁰

Egy áprilisi estén Forgács István mészáros és felesége születésnapjára ünnepséget tartottak, ahol a szomszédok morcos hangvételű feljelentése szerint „4 cigánnyal mulattak reggel 3 óráig”. Nem kevés alkohol is fogyott a jeles alkalomkor, ez képezte a feljelentés igazi tárgyát. Forgácsék egyik vendégét, aki a legnagyobb hangú volt az este, a vádbiztos saját hatáskörében huszonnégy óra elzárásra ítélte, a többi vádlottnak törvényszéki tárgyalása volt április 18-án, amelyről azonban nincs információ, leszámítva, hogy szabadlábra helyezték őket.⁵¹ Nem tudni arról, esetleg pénzbüntetést kaptak-e, ám az biztos, később sokkal rosszabbul járhattak volna, ugyanis április 22-én jelent meg a villanyvilágítás, a lakásokon gyülekezés és a kijárási korlátozásáról szóló rendelet.⁵²

Rohács János vendéglőst borkimérésért büntették meg. Egy visszajáró vendégének, B. M.-nek nagyjából öt liter bort mért ki, ennek következtében a nőre igen rossz állapotban találtak a vörös örök az utcán. A fiát hívták hozzá, aki elmondta nekik,

⁴⁹ BFL VII.101.e. 869/1919.

⁵⁰ SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi...* I. m. 68.

⁵¹ BFL XVI.2. 1. doboz. 658/1919. fol. 1–4.

⁵² *Vörös Őrség*, I. m. 184.

ki adhatott bort az anyjának. Rohács hamar beismerte tettét, a törvényszék 500 korona pénzbüntetésre ítélte őt. B. M. a fogyasztásért nem lett megbüntetve, ellene az eljárást megszüntették.⁵³

Takács Antal vendéglős viszont azok közé tartozott, akik enyhe büntetéssel megúszták a proletárdiktatúra valószínűleg legnépszerűtlenebb rendeletével való szembeszegülést. A férfi egy katonának egy liter bort mért ki, ezzel megsértve az alkoholtilalmat. Tettét a törvényszék előtt beismerte és megbánta, a bírák pedig „nagy családjára és őszinte töredelmes vallomására” tekintettel felmentették és csupán megdorgálták.⁵⁴

Fogyasztásért büntették meg viszont Flórián Gyula magánhivatalnokot, akit a villamosról szállítottak le és állítottak elő a vörösőr-főkapitányságra. Az egyesbírószág gyakorlatilag azonnal ítélkezett fölötte, két hónap fogházbüntetésre ítélték, egy évre felfüggesztett végrehajtással.⁵⁵ Flórián viszont még így is jobban járt, mint az a két vádlott, akik fejenként öt év kényszermunkát kaptak a szesztilalom áthágásáért.⁵⁶

A kormányzótanácsi rendeletek a kereskedők, zsidárusok megszokottá vált üzletmenetét is igencsak megnehezítették. Petényi Izsót április 2-án azért tartóztatták le a Szociális Termelési Népbiztosság (SZTN) ellenőrző hatóságai, mert a kereskedő eladott néhány harisnyát és zsebkendőt. Azzal védekezett, nem tudta, hogy ezek a cikkek csak külön engedéllyel árusíthatók: „A Forradalmi Kormányzótanács IX. sz. rendeletét én elolvastván, nem találtam abban arra tilalmat, hogy zsebkendőt nem szabad tartani. Ugyanígy voltam a harisnyával is.”⁵⁷ A kihallgatási jegyzőkönyvben a hatóság egyebek között szóvá tette, hogy noha Petényi vagyonos ember, alkalmazottjának fizetését

⁵³ BFL XVI.2. 2. doboz. 963/1919. fol. 1–5.

⁵⁴ BFL XVI.2. 1. doboz. 868/1919. fol. 1., 3.

⁵⁵ BFL XVI.2. 6. doboz. Sz. n. 7./1919. fol. 1.; BFL VII.101.e. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfőgház iratai. Fogolytörzskönyvek. 1073/1919.

⁵⁶ A budapesti forradalmi törvényszék ítéletei. *Vörös Ujság*, 1919. június 15. Sarlós Béla szerint ezek voltak a legszigorúbb büntetések szesztilalom áthágásáért. Lásd SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi...* I. m. 179–183.

⁵⁷ BFL XVI.2. 1. doboz. 97/1919. fol. 1–2.

évek óta mégsem emelte. Április 5-én a törvényszék 10 000 koronára büntette a kereskedőt „a rendelet ellenére 6 zsebkendő eladása miatt”.⁵⁸

Akit üzérkedéssel vádoltak a hatóságok, annak adott esetben még komolyabb büntetéssel kellett szembenéznie. Júniusban a galíciai illetőségű Gross Sperber Pinkász aranyműves gyűrűket és függőket kínált eladásra a Salvator kávéházban, azonban egy detektív tetten érte és letartóztatta. Ügyét június 26-án tárgyalta a törvényszék, az aranyműves azzal védekezett, hogy foglalkozásából adódóan mindig van nála ékszer, s valóban el akarta adni azokat, de árdrágítást, megkárosítást ezáltal nem követett el, mert jó minőségű, értékes darabokról volt szó. Ez különösebben nem hatotta meg a törvényszéket: a férfit bűnösnek találták „arannyal való üzérkedés” büntetében, az ítélet pedig minden nála talált érték és pénz lefoglalásáról, öt év kényszermunka-büntetésről és ennek letöltése után az országból való kiutasításról döntött.⁵⁹

Az aranyműves és ékszerész szövetség elnöksége ismeretlen dátummal kegyelmi kérvényt írt Gross Sperber érdekében. Érvelésük szerint a férfi gyermekkorában mindkét lábát elvesztette, s műlábai miatt kitanult foglalkozásán kívül más munkára nem alkalmas. Azonban a proletárdiktatúra bezáratta az ékszerészeteket, s ezzel az ő megélhetését komoly veszélybe sodorta. Tettére csak nehéz anyagi helyzete vitte rá. Mindemellert kényszermunkájával az állam semmit sem nyer, hiszen múltbú rokkantként még a fogházban is nehézkes őt ellátni.⁶⁰ A fogytörzskönyvek tanúsága szerint Gross Sperbert július 16-án szabadon engedték, ítéletét valószínűleg pénzbüntetésre és felfüggesztett börtönbüntetésre módosítva.⁶¹

Zsarolás volt a vád Ország Sándor orvos ellen, aki nem volt hajlandó egyik páciensének honoráriumát elfogadni a Tanácsköztársaság által utánnymott osztrák–magyar koronában, az úgynevezett fehér pénzben. A régi fajta, értékállóbb-

⁵⁸ BFL XVI.2. 1. doboz. 97/1919. fol. 3r., 7r.

⁵⁹ BFL XVI.2. 4. doboz. 2612/1919. fol. 1–2., 5–6.

⁶⁰ BFL XVI.2. 4. doboz. 2612/1919. fol. 7.

⁶¹ BFL VII.101.e. 862/1919.

nak tartott „kék pénzt”, ékszert vagy élelmiszert szeretett volna kapni inkább helyette. Tárgyalása során Ország azzal indokolta tettét, hogy a fehér pénzzel nem lehet szinte tojást sem vásárolni, neki pedig cukorbajos emberként különösen oda kell figyelnie az étkezésére.⁶² Hiába volt azonban támogatása még a kerületi párttitkárságról is, a törvényszék elmarasztalta őt, 5000 korona pénzbírságra ítélte, orvosi engedélyét pedig két évre bevonta.⁶³

A feljelentéseken túl a Vörös Őrség detektívjei álcázott akciókkal is vadásztak az üzérkedéssel gyanúsítottakra. Három olyan akció is megmaradt az iratanyagban, amit ugyanaz a nyomozócsapat hajtott végre a Tanácsköztársaság utolsó napjaiban. Az ügyek főszereplője Székely Andor bűnügyi detektív volt, aki „Koppel” álnéven mutatkozva be a mit sem sejtő gyanúsítottaknak, látszólag partner volt a tiltott pénzváltásban.

Július 18-án Schmidék Ignác üzlettulajdonos 40 000 korona kék pénzt akart eladni 80 000 korona fehér pénzért az álcázott nyomozónak. Még aznap a törvényszéki egyesbíróság elé állították, és egy év, határozatlan időre felfüggesztett kényszer-munkát szabtak ki rá büntetésül.⁶⁴ Július 31-én Láng Rezsőt és Láng Mórt érték tetten, ők 100 000 korona kék pénzt adtak volna 195 000 korona fehér pénzért. Az egyesbíró három-három hónap elzárásra ítélte őket.⁶⁵ Végül augusztus 2-án Hartenstein Mór ékszerésznél tartottak házkutatást, miután „Koppel” szemtanúja volt egy tiltott pénzváltásnak. 49 150 koronát foglaltak le nála, vegyesen kék és fehér pénzben. Augusztus 4-én az egyesbíró 5000 korona pénzbüntetésre, meg nem fizetés esetén három havi elzárásra ítélte Hartensteint.⁶⁶ Megemlítendő, hogy az üzérek üldözése anyagilag is kifizetődő volt a detektívek számára: a lefoglalt pénz fele rendszerint őket illette prémiumként.⁶⁷

⁶² BFL XVI.2. 3. doboz. 2107/1919. fol. 6r., 7.

⁶³ BFL XVI.2. 3. doboz. 2107/1919. fol. 4r., 8.

⁶⁴ BFL XVI.2. 6. doboz. Sz. n. 8./1919. fol. 1–3., 5.

⁶⁵ BFL XVI.2. 6. doboz. Sz. n. 9./1919. fol. 1–4.

⁶⁶ BFL XVI.2. 6. doboz. 84912/1919. fol. 1–4.

⁶⁷ BFL XVI.2. 6. doboz. Sz.n. 8./1919. fol. 5.; BFL XVI.2. 6. doboz. 84912/1919. fol. 4.

Két esetet szeretnék bemutatni abból a cselekményből, amelyet „értékelrejtés”-ként lehet nagyjából aposztrofálni, s ami az élelmiszertől az ékszereken át bármiféle beszolgáltatandó javaknak a vélt vagy valós rejtegetését jelentette. Az egyik eset nem mást érintett, mint a világhírű mérnököt, Zipernowsky Károly nyugalmazott műegyetemi tanárt. Június 1-jén a törvényszék vádbiztosa házkutatási parancsot adott ki, ugyanis a gyanú szerint a professzor ékszereket és nagy mennyiségű élelmiszert rejteget. A kiszálló vörös örök kis mennyiségű élelmiszert, fűtőanyagokat és ruhaneműt foglaltak le, illetve százötven darab sztearingyertyát. Június 6-án a vádbiztos beidézte őt kihallgatásra, ahol Zipernowsky elmondta, a Magyar Általános Hitelbankban korábban úgy tájékoztatták őt, várhat még az ékszer-beszolgáltatással. Értesítést erről azóta sem kapott, ezért nem tette meg. Ami pedig aládájában talált élelmiszert illeti, arról úgy nyilatkozott, az még a fejadagnál sem képvisel nagyobb mennyiséget, kivéve a zsírt, amit korábbi sertéshizlalásból szerzett. A vádbiztos ezt követően azt a megállapítást tette, hogy a vádat elejti, de a sztearingyertyák beszolgáltatására kötelezi a professzort. Végül utóbbiakból százhusz darabot foglaltak le.⁶⁸

Buchsteiner Nándorné, az órás-ékszerész üzletet vezető özvegyasszony egy névtelen feljelentés miatt került bajba: a bejelentés szerint az asszony beszolgáltatási kötelezettségének nem tesz eleget, mi több, kék pénzért és élelmiszertért árusítja a különféle értékeket. A házkutatások annyit erősítettek meg, hogy az asszony és élettársa lakásán ékszerhez való anyagok, illetve ékszerek vannak, emellett pedig 27 000 korona készpénz. Június 27-én tárgyalta az ügyet a törvényszék, s Buchsteinernét 5000 korona pénzbüntetésre és az ékszer-alapanyagok, vagyis a lakáson talált aranypénzek és ékkövek elkobzására ítélték.⁶⁹ Az ügyet Sarlós Béla a törvényszék humánusának iskolapéldájaként hozza, arra hivatkozva, hogy a fennmaradó pénzt az ítélet által bankba tetették az üzletvezetővel, s neki ebből a törvényszék kiutaltatott a megélhetése fedezésére.⁷⁰ A mélységes

⁶⁸ BFL XVI.2. 3. doboz. 2098/1919. fol. 2–4., 6.

⁶⁹ BFL XVI.2. 4. doboz. 2735/1919. fol. 1., 3–5., 7.

⁷⁰ SARLÓS Béla: *A Tanácsköztársaság forradalmi...* I. m. 175.

humánium értékét némileg rontja, hogy az eredeti vádból, azaz az üzérkedésből az eljárás során semmit nem sikerült igazolni; Buchsteinernét valószínűleg egyszerűen azért büntették meg, mert tehetős ember volt.

Komoly bűncselekménynek számított az értékek kimenekítése az országból, s a „pénzkicsempészs” esetei közül szerencsésen megőrződött közös iktatószám alatt két, formailag teljesen különálló ügy. Május 27-én fogták el a tanácsállam hatóságai Rétfalunál a galíciai német raktármunkást, Markus Rosnert, s 28-án Lajtaújfalunál Pollák Ottó aranyművest. Mindketten a családi vagyont akarták a bolsevizmus elől Ausztriába menekíteni vonaton, 30 000, illetve 70 000 koronás összeget. Letartóztatásuk után Sopronból felküldték őket Budapestre, ahol június 11-én tárgyalták mindkét ügyet.⁷¹

Pollákot öt év kényszermunkára és teljes vagyonelkobzásra ítélték, Rosnert pedig egész családjával (anyjával és öccsével) együtt „mint kellemetlen és munkanélküli idegeneket” az országból való kitoloncolásra. Az eljárás nem volt gyorsan fogantatosítható, július 5-én a toloncházat arról utasították, hogy a pénz óvadékként visszatartása ellenében Rosneréket engedjék szabadon, de „mihelyt egy olyan alakulat összeállítható, mellyel a Rosner család is eltávolítható”, idézzék be őket az országból való „deportálásra”.⁷²

A Nyugat-Ukrán Népköztársaság, amelynek Rosnerék születési helyük okán állampolgárai voltak, megtámogatta azonban a család kegyelmi kérvényét. Hatásukra a törvényszék kegyelmi tanácsa július 22-én döntött a letét visszaadásáról, meghozza kék pénzben. Rosnerék a kitoloncolást is feltehetően elkerülték. Pollák ügyében testvérei közös kegyelmi kérvényt írtak, azzal érvelve, hogy a tőle elkobzásra ítélt pénz mindannyiuk közös öröksége, amit Pollák az ő megkérdezésük nélkül akart kimenekíteni, mindössze aggodástól és szeretettől vezérelve. Hangsúlyozták, nemcsak a pénz, hanem a súlyos büntetés miatt is kétségbe vannak esve, mert a tehetős ékszerész jelentősen

⁷¹ BFL XVI.2. 3. doboz. 2015/1919. fol. 3–4.

⁷² BFL XVI.2. 3. doboz. 2015/1919. fol. 10., 12–13., 26r.

kisegítette csaknem mindannyiuk megélhetését.⁷³ Nincs nyoma annak, hogy Pollák kegyelmi kérvényét méltányolták volna, a férfit június 30-án kiadták a kishartai állami gazdaságnak, hogy ott töltsen kényszermunka-büntetését.⁷⁴

Hatalmi visszaélésekkel kapcsolatos bűntények

A hatalommal való visszaélés büntetése, akár erőszakos, akár fehérgalléros bűncselekmények formájában nyilvánul meg, minden politikai rendszernek komoly értékmérője. A Tanácsköztársaság számos ránk maradt ügyben nem hozott ítéletet, ahol pedig igen, ott maga az ügyleírás töredékes, ennél fogva a fennmaradt iratokból a lehetetlennel határos bármiféle összefüggő és minden részletre kiterjedő kompiláció összeállítása. Az államszocialista időszak történetírása sincsen igazán a ma történészéneke segítségére, hiszen az ottani példákat céltudatosan úgy válogatták, hogy akár állami erőszakszervezet tagja által elkövetett rablásról, akár nyomozó vagy közigazgatási vezető által elkövetett hivatalos hatalommal való visszaéléséről van szó, a bűntények kis száma és egyúttal komoly megtorlása legyen sugalmazva az olvasónak. A fentiek figyelembevételével válogattam össze a Budapesti Forradalmi Törvényszék hasonló ügyekben indult eljárásait.

Nemes Géza és három társa a Bandl Ferenc parancsnoksága alatt működő, terrorcsapatként is funkcionáló vörös őrségi pótkeret kötelékébe tartozott. Április 22-én este Budafokra vezényelték őket rekvirálni, amit teljesítettek is. Ezt követően azonban nem tértek vissza szakaszukhoz, hanem 22-ről 23-ra virradóra bementek Budapestre, s ott részegen garázdálkodtak és lövöldöztek.⁷⁵ Mivel ekkorra már igencsak mutatkozott igény a garázdálkodó vörös örök megfékezésére, a Budapesti Forradalmi Törvényszék elszánta magát arra, hogy példát

⁷³ BFL XVI.2. 3. doboz. 2015/1919. fol. 35–37., 52–53.

⁷⁴ BFL VII.101.e. 664/1919.

⁷⁵ BFL XVI.2. 1. doboz. 879/1919. fol. 3–6.; BIRÓ Aurél: *A Tanácsköztársaság...* I. m. 53–54.

statuál a tizennyolcszorosan büntetett előéletű Nemesen. Május 2-án golyó általi halálra ítélték, s másnap az ítéletet az Országház téren végrehajtották.⁷⁶ Társai közül Trendl András tizenöt, Hajdu Ferenc öt év fegyházat kapott, negyedik társukat, Langer Sándort felmentették.⁷⁷ Jól tükrözi az ellenforradalom proletárdiktatúrához való hozzáállását, hogy noha egy visszaeső bűnözőről és terrorlegényről volt szó, Nemes halálát mégis sima gyilkosságnak minősítették a Tanácsköztársaság bukása után. Az akkori álláspont szerint ugyanis a forradalmi törvényszék illegitim volt, azaz nem lett volna joga ítélni. Nemes ennek következtében Váry Albert gyűjteményébe is bekerült a „vörös uralom áldozataként”, elitéleit pedig perbe fogták. Posztpihál Ferenc két év, a más ügyben is elítélt Rózsa Izidor három év fegyházat kapott.⁷⁸

Előfordult az is, hogy a karhatalom önkényeskedése gyilkosságba torkollott, ebből két, forradalmi törvényszéki vonatkozású ügy rekonstruálható, bár iratanyaguk nem maradt fenn. Május 2-án Vince Lajos, Czitrom Márton és Zeim Árpád vörös örök Vándor Róbert ügyvédnél – ahol elszállásolva voltak – rekviráltak és erőszakoskodtak, majd Vince Lajos Vándort és feleségét agyonlőtte. A Budapesti Forradalmi Törvényszék e gyilkosság mellett id. és ifj. Hollán Sándor, valamint Návay Lajos volt képviselőházi elnök, Návay Iván és Kiss Béla meggyilkolásáért Vince Lajost kötél általi halálra ítélte és nyilvánosan felakasztatta.⁷⁹ Tette társai állítólag elmenekültek.⁸⁰

A másik esetben Réthy Lajos, a Csendőrpáncsnokság (Böszörményi úti vörösőr-laktanya) páncsnoka, Róth Ármin, a helyettese és Herbst József kerületi páncsnoksági előadó

⁷⁶ VÁRY Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*. HOGYF Editio, Budapest, 1993. 10–11.

⁷⁷ BFL XVI.2. 1. doboz. 879/1919. fol. 29r., 33r.

⁷⁸ VÁRY Albert: *A vörös uralom...* I. m. 10–11.

⁷⁹ Uo.; BIRÓ Aurél: *A Tanácsköztársaság...* I. m. 21–22.

⁸⁰ BÖHM Vilmos: *Két forradalom tüzeiben*. Népszava Könyvkiadó, Budapest, 1946. 297. – Valószínű, hogy Vincének – akiről nem adatolható, hogy terrorcsoporthoz tartozott volna – csak a nyakába varrták a Hollán- és a Návay-gyilkosságot, amit Cserny József, illetve Tóth Béla különítményesei követtek el. Ily módon egyszerre statuáltak példát és söpörték a szőnyeg alá a terroristák rémtetteit.

június 24-én este „ellenforradalmárok után kutatva” önkényesen behatoltak a Márvány utcában egy házba, ahol Réthy összeszólalkozást követően agyonlőtte a zajra kiérkező id. Kiss Róza viceházmesternőt és súlyosan megsebesítette Riesz Ferencet. A Forradalmi Törvényszék Réthyt öt év kényszermunkára, Herbstet pedig hat hónap fogházra ítélte, de büntetésüket felfüggesztették és a frontra vezényelték őket.⁸¹ A kommün bukása után újra elítélték őket, ezúttal jóval szigorúbban: 1920. február 24-én kelt az ítélet, amely szerint Réthy tizenöt, Róth tizenhárom, Herbst tizenkét év fegyházbüntetést kapott.⁸²

A Kocs községi „ellenforradalom” jellegzetes példája annak, milyen önkényeskedésekre voltak képesek a politikai nyomozók is. Május 26-án a Komárom vármegyei településre érkező Walter Mihály és Gáspár Gyula politikai nyomozók karhatalommal begyűjtötték a szőlőművelésből sötétedés után hazatérő munkásokat, többüket ellenforradalmi gyűléssel gyanúsítva bevitték a község házára, ott inzultálták, ököllel és korbáccsal verték őket, végül büntetés gyanánt szalonnát, zsirt, lisztet és készpénzt követeltek tőlük. Másnap Lantos Bertalan, Komárom vármegye kormányzótanácsi biztosa kénytelen volt kiszállni a településre, hogy az önkényeskedés miatt forrongó népet lecsendesítse és a tőlük rekvirált javakat visszaadja.⁸³ Gáspár másképp emlékezett: szerinte a direktórium elnöke kérte fel őket intézkedésre, mert sokan, akik különben megtehették volna, nem akartak kötelező előfogatolást adni, s az elnök mondta azt is, hogy ellenforradalmi gyűlés van a szőlőben. Senkit nem bántottak, és nem is rekviráltak.⁸⁴ Walter is tagadott, annyit tett hozzá, hogy a szőlőművelők részegek voltak, így „bizonyos keménység alkalmazása indokolt volt”, de meg nem vertek senkit.⁸⁵ Tárgyalásnak a Tanácsköztársaság idejéről nincs nyoma.

⁸¹ BIRÓ Aurél: *A Tanácsköztársaság...* I. m. 62–63.

⁸² VÁRY Albert: *A vörös uralom...* I. m. 14–15.

⁸³ BFL XVI.2. 3. doboz. 2039/1919. fol. 2-4. Lantost a Győri Kir. Törvényszék 1920-ban halálra ítélte, amiért ellenforradalmiság vádjával statáriálisan felakasztatta Wohlmuth Ferenc császári községi plébánost. Ítéletét végrehajtották.

⁸⁴ BFL XVI.2. 3. doboz. 2039/1919. fol. 1.

⁸⁵ BFL XVI.2. 3. doboz. 2039/1919. fol. 10r.

A tanácsállam bukása után WALTERT zsarolás, súlyos testi sértés és személyes szabadság megsértése miatt hét év fegyházbüntetésre ítélték több ügy miatt. Nem Kocs volt ugyanis az egyetlen helyszíne az önkényeskedésének, ezeknek hosszú listáján több politikai jellegűnek vélt szervezkedés vádlottjai szerepeltek.⁸⁶

Május 3-án a Weszely István ruhakereskedő cég üzletbizalmi alkalmazottai bejelentették, hogy néhány nappal korábban Ehrenreich Aladár, az SZTN kutató⁸⁷ osztályának tagja a leltári ívek átadására kényszerítette őket, majd arra, hogy az általa megállapított, a valós értéknek töredékét képező áron adjanak el neki ruhákat. Az elkövetkező napokban a kutató osztály több alkalmazottja megjelent, hogy éljen az erőszakosan kialakított „kedvezményel”, összesen nagyjából 100 000 korona értékű ruhát szereztek így be, 10 000 korona ellenében. Az eljárás ellen tiltakozókat Ehrenreich és mások is halálosan megfenyegettek.⁸⁸

Az érintetteknél tartott házkutatás egybevágott a feljelentés tartalmával, a ruhák „vásárlásáról” nem tudtak számot adni. Összesen tizenhárom ember élt a „kedvezményel”, az ügyről szóló jelentés viszonylag pontosan rekonstruálja, hogy Ehrenreich mindvégig fenyegetően lépett fel az eladókkal szemben, így kényszerítve őket az együttműködésre, eljárásának alátámasztására pedig egy üres, csupán felettesei aláírását tartalmazó papírt hozott, azzal, hogy a „kiárusítás” meg van engedve, s arra a lapra csupán az eladott tételeket kell felvezetni. Gottlieb Lajos, házbizalmi státuszával visszaélve, igazolást állított ki a résztvevőknek arról, hogy ruhavásárlásra jogosultak, és Fried Marcell volt az, aki „az istenét a burzsoá anyádnak, ha nem fogod be a szádat, hasba lölek” fenyegető kijelentést tette az egyik alkalmazott felé. A tárgyalás jegyzőkönyve nem maradt meg, az iratot lezáró fassióra felvezetett adatokból tudható, hogy Ehrenreich egy év fegyházat kapott (amelynek letöltését

⁸⁶ BFL VII.102.a. 9294/1920.

⁸⁷ A „kutatás” szó szerint értendő, az itt dolgozók elrejtett értékek után nyomoztak és rekvirálási feladatokat teljesítettek. A szakszervezetekben is alakultak „kutatócsoportok”, amelyek együttműködtek velük. Működésükről lásd *Világ*, 1919. április 6. 2.

⁸⁸ BFL XVI.2. 2. doboz. 1352/1919. fol. 7.

júliusban felfüggesztették),⁸⁹ Fried csupán dorgálást, Gottlieb pedig hat hónap fogházat egy évre felfüggesztve.⁹⁰

Más ügyben is érintettek voltak a népbiztosság egykori rekvirálói: július elején Schubert Nándor utazó ügynököt feljelentették azzal a váddal, hogy a munkakörében begyűjtött holmikot hazaviszi, azokat rossz, elhasznált ruhákkal cseréli ki, s utóbbiakat szolgáltatja be. A házkutatás során mind nála, mind sógoránál, Kálmán Mórnál lefoglaltak a Szent István úti központi raktárból származó ruhaneműket. Eredetükre vonatkozóan azt adták elő, hogy Sámuel Izsó, aki az SZTN kutatóit irányította, május elején „kormányválságtól” rettegett, s ezért utasítást adott embereinek arra, hogy ki-ki vigye magával a kincstári ruhanemű egy részét elrejtés céljából. A nyomozás során eljutottak Zimmer Sándor kereskedőhöz, akinek a lakásán szintén tekintélyes készlet kincstári ruhát foglaltak le.⁹¹

A két ügyet egyesítették, július 21-én került sor a tárgyalásra, a vád jogtalan ruhaszerzés és hivatali hatalommal való visszaélés volt. A tárgyalás nem nyúlt túl hosszúra, az ítélet pedig igen enyhe volt: Zimmert bűnösnek mondták ki, de büntetést nem szabtak ki rá, Kálmánt és Schubertet pedig a vádak alól felmentették. A házkutatások során náluk lefoglalt ruha- és ágyneműket elkobozták, és visszautalták a központnak. A tárgyaláson Gombos Ferenc elnököt.⁹²

Bútorok és egyéb vagyontárgyak jogtalan rekvirálása miatt nyolc hatvani kommunistát tartóztattak le július elején. A július 14-i tárgyaláson Kovács Mihály szabó hivatali hatalommal való visszaélés miatt két év fegyházat kapott, Balog István faipari rajzoló pedig „hivatalos működésének könnyelmű és felületes gyakorlása” miatt egy év fegyházat. Mindkettejük büntetését kimondottan a „vádoltak mozgalmi és forradalmi múltjára való tekintettel” egy évre felfüggesztették. Letöltendő kétéves fegyházbüntetésre ítélték viszont Oroszi István bűnügyi nyomozót, aki hivatali hatalommal való visszaélése mellett súlyos testi

⁸⁹ BFL VII.101.e. 422/1919.

⁹⁰ BFL XVI.2. 2. doboz. 1352/1919. fol. 15–18., 19v.

⁹¹ BFL XVI.2. 5. doboz. 3731/1919. fol. 1–2., 5–6., 10.

⁹² BFL XVI.2. 5. doboz. 3731/1919. fol. 14–15.

sértést is elkövetett ugyanazon ügyben. Az öt másik vádlottat „a kormányzótanácsi rendeletek felületes végrehajtása miatt” egy évre eltiltották viselt tisztségeiktől.⁹³ Oroszi a kommün bukása után kiszabadult, Balogot viszont előzetes letartóztatásba helyezték és októberben egy ismeretlen ítélet alapján a váci fegyházba szállították át.⁹⁴

A helyben kiépített önkény, félelem, s az ezt övező magasabb szintű tehetetlenség légkörére világít rá Szmrekovszky József gondnok, Naxner Ferenc VIII. kerületi vallásügyi likvidáló és Kertész (keresztneve ismeretlen) VIII. kerületi politikai megbízott ügye. A három férfi a József utca 11. szám alatt berendezett ifjú munkásnők otthonában elkövetett visszaélései miatt került a törvényszék látókörébe. Július 7-én Szmrekovszky megerősszakolt egy takarítónőt, majd meg akarta vesztegetni, hogy az ügyet eltussolja. Miután ezt a nő visszautasította, a gondnok azt mondta: „Különbén sem törődöm tovább az egész ügygel, jöjjön aminek jönnie kell, legfeljebb úgy 2 hónapra lecsuknak.”⁹⁵ Maga Faber Oszkár, a vallásügyi likvidálók vezetője tett jelentést: „ismételten figyelmeztettem [...] biztosomat [...] hogy ne igyanak, sógorság, komaság alapján [Szmrekovszky Naxner unokaöccse] ne helyezze el a kerületében lévő felekezeti épületekbe a gondnokokat”. A lakók amiatt is panaszkodtak, hogy Naxner és Kertész sokszor hajnalig mulatoztak, nem hagyták őket aludni, utóbbi pedig néha a szobákba bekopogva zaklatta őket.⁹⁶ Naxnert letartóztatták, de háromnapnyi fogva tartás után elengedték.⁹⁷ Ezután maga Garbai Sándor, az FKT elnöke rendelt el vizsgálatot az ügyben, de nem volt foganatja. Naxner később három hónapig volt letartóztatásban, de nem vonták felelősségre sem hivatallal való visszaélés, sem más, likvidálói működése során felmerült vád miatt.⁹⁸ Szmrekovszkyt 1919 októberében tartóztatták le – az *Újság* akkori tudósítása szerint

⁹³ BFL XVI.2. 5. doboz. 3241/1919. fol. 1.; BFL XVI.3. 3111/1919.; BFL XVI.3. 3274/1919.

⁹⁴ BFL VII.101.e. 1734/1919.; BFL XVI.3. 3274/1919.

⁹⁵ BFL XVI.2. 6. doboz. 3889/1919. fol. 6r.

⁹⁶ BFL XVI.2. 6. doboz. 3889/1919. fol. 10.

⁹⁷ BFL XVI.3. 3216/1919.

⁹⁸ BFL VII.102.a. 2211/1920.

Cserny József pártfogolta őt, ezért nem jutott sehová a büntetőügy a proletárdiktatúra idején.⁹⁹ További sorsáról nem tudni semmit, ahogy Kertészéről sem.

Összegzés

Az iratanyag töredékessége dacára több következtetés is levonható a Budapesti Forradalmi Törvényszék ítélkezési tendenciáiból. Paradox módon legkevésbé igaz ez a „klasszikus bűncselekmények” sorára. Lopás büntettéről – mely pedig már a korszakban is legalább relatív többségét tette ki az összes elkövetett bűnténynek – mindössze egyetlen olyan ügy anyaga maradt meg, amelyet teljes egészében a proletárdiktatúra hatóságai nyomoztak ki. A szintén gyakori betöréses lopások közül pedig egyetlen ilyen bűneset sem áll rendelkezésre. A legfőbb motívumokként a statáriumba foglaltakkal szembeni bűncselekmények (például rablás) kemény megtorlása, illetve a (főleg politikai természetű) hamis vád sokszor teljes megtorlatlansága írható le. Utóbbira bőségesen lelhetőek fel példák a politikai büntetésekkel kapcsolatos büntetőügyekben is.

A „kormányzótanácsi rendeletek” megszegése között a szesztilalom áthágása volt a leggyakoribbnak mondható, s bár a feldolgozott konkrét ítéletek nem súlyosak, a korabeli (párt)sajtó egyértelműen arra utal, hogy súlyos börtönbüntetések is kerültek kiszabásra ezen cselekmény miatt. Budapesten az egykorú statisztika szerint adatolhatóan keményebben ítéltek a kérdésben, mint a vidéki törvényszékeken.

Üzérkedésért és az árusítási szabályok áthágásáért komoly pénzbüntetéseket kellett fizetni, de volt, hogy így sem lehetett a börtönbüntetésre szóló ítéletet elkerülni. Az értékelrejtések kérdésében a minta alapján egy fokkal enyhébben ítéltek, de itt a megkérdőjelezhető jogosságú „ítéletlen felüli” rekvirálások keseríthették külön a perbe fogottak életét. Szintén súlyos bűn volt a pénzkicsempészés, s bár területi korlátok miatt a szökési

⁹⁹ *Az Ujság*, 1919. október 2. 6.

ügyekről nem esett szó, azokat szintén szigorúan büntették – a tettes nem lévén jelen, általában teljes vagyonekobzással.

A hatalmi visszaélés különböző formáinál esetenként sokkal megengedőbbnek mutatkozott a törvényszék. Bár erőszakoskodásért végrehajtott halálbüntetésről is született ítélet, a skála másik végén számos olyan ügy lehet, mint Naxner Ferencéé, amely végső soron a törvényszék elé sem került. Kevésbé meggyőzően léptek fel a politikai megbízottak és egyéb tisztviselők önkényeskedéseivel szemben is, akár rekvirálásokról, akár kényszerítésről, akár okmányokkal való visszaélésről volt szó. A „mozgalmárok” büntetései enyhébbek voltak, vagy olykor csupán jelképesek, mint a kincstári tulajdont megdezsmáló SZTN-rekvirálók esetében.

A néha megértő, máskor erőteljesen megtorló hozzáállás ketősségében közrejátszik a KKO szerepe is, amelynek szakemberek által tett javaslatai adatolhatóan meghallgatásra találtak a törvényszéknél. Ez a méltányos ítélet születését néhány esetben előmozdította, ám korántsem mindig. A KKO ugyanis maga is meglehetősen ötletszerűen hozott verdikteket. A bolsevik rendszerrel szimpatizáló fiatal jogászok által sűrűn emlegetett „társadalmi veszélyesség”¹⁰⁰ elve láthatóan nem rendelkezett konszenzuális minimummal. A személyes érintkezésre nagy hangsúlyt fektető alapos vizsgálatok egyik árnyoldala volt, hogy a ravasz, dörzsölt bűnözők meggyőzhették a vizsgálókat a megjavulás szándékáról, s enyhe büntetéssel távozhattak. Probléma volt az is, hogy a vizsgálók mentalitásában egymás mellett élt a naivitásig menő jóindulat a durva, bántó lenézéssel.¹⁰¹

¹⁰⁰ Az elképzelés szerint a büntetést az „okozott társadalmi kár” arányában kellene kiszabni. Ennek alapján a proletárdiktatúra jogászaival a deviáns viselkedés és az ebből való rehabilitálhatóság különböző skáláit tervezték meghatározni. A teória határozott vonásai között megemlítendő a deliktum kísérlete és végrehajtása közötti különbség elmosása, illetve annak kinyilvánítása, hogy a politikai bűnözőnél nagyobb bűnös nincsen. Utóbbi ennél fogva semmilyen olyan kegyelmet és könnyítést nem érdemelhet meg, amit a köztörvényesekre nézve a Tanácsköztársaságban tervbe vettek. Lásd FÖLDESI Kálmán: *A proletárállam...* I. m. 6–7.; KADÁR Imre: Aktuális kriminálpolitikai reformok. *Proletárjog*, 1919. július 12. 76–77.

¹⁰¹ A KKO döntéshozatalára jellemző ellentmondásokat részletesen lásd ERDŐS András Patrik: *A Tanácsköztársaság...* I. m. 70–73.

Féloldalas javaslatok születtek azokban az esetekben is, ahol a proletárdiktatúra a korábbi jogi-erkölcsi rendszertől markánsan eltérően jelölte ki a bűnelkövetés határait. Annak ellenére például, hogy a férfiprostitúciót általánosságban nem ítélték társadalmilag veszélyesnek, egy „fajtalant” zárt intézeti kezelésre ajánlottak potenciális visszaesőként. A hivatalosan is dekriminalizált abortusz esetében pedig úgy határoztak, hogy a gyermeket elvetető nőt nem javasolták megbüntetésre, az őt erre rábeszélő és abban tetteleg segédkező szomszédasszonyát azonban igen.¹⁰²

A „gazdasági bűnözők” (például üzérek) büntetései mellett is kirívó a hatalomhoz közeliekre vonatkozó büntetési tételek enyhésege, amely a politikai bűncselekménnyel vádoltak büntetései mellett különösen szemet szűr. Jogtalan rekvirálás, melynek során erőszakot is alkalmazott a hatóság képviselője, jóval kisebb büntetéssel megúszható volt, mint egy-egy, a proletárdiktatúrát becsmérő mondat, pláne ha a mondat „burzsoá” szájából hangzott el.¹⁰³ Az „elvtársak” közötti korrupcióra pedig kézzelfogható bizonyíték is fennmaradt az iratanyagban: egy letartóztatott politikai megbízott például sonkát és zsirt ígért

¹⁰² A fenti esetekről külön tanulmányok is készültek. Bővebben lásd LÁSZLÓFI Viola–NAGY Zsófia–TRÁDLER Henrietta: „Fajtalanság”, pszichoanalízis és kriminológia a magyarországi Tanácsköztársaságban. F. Gy. esete a Kísérleti Kriminológiai Osztály anyagában. In: *Sic Itur ad Astra 66. Deviancia*. Szerk.: KOVÁCS Janka–LÁSZLÓFI Viola–TRÁDLER Henrietta. Korall Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 2017. 45–76.; TRÁDLER Henrietta: Angyalcsinálás és ideológia. Magzattelhajtás a Tanácsköztársaság idején. In: *A test a társadalomban. Rendi Társadalom – polgári társadalom 27*. Szerk. GYIMESI Emese–LÉNÁRT András–TAKÁCS Erzsébet. Hajnal István Kör, Budapest, 2015. 282–294.

¹⁰³ Például Mihajlovics Miklós orvos tizenöt éves fegyházbüntetést kapott az alábbi, a hozzá kiérkező rekvirálóknak címzett mondatokért: „Egy huncut gazember, piszkos, aljas az, aki engem feljelentett, ráhúzom a vizes lepedőt. Nem lesz ez mindig így, elbánnak ezzel [sic!] a földhöz ragadt gazemberekkel, lesz még puha kenyér szőlővel.” BFL XVI.2. 1. doboz. 501/1919. fol. 3–5. – Ráadásul akkor is elitélhettek valakit, ha a kijelentés nem volt kellően igazolható. Wewerka József szücsmester állítólag azt mondta: „üsse meg a mennyő Kun Bélát”, s ezért tíz év fegyházra büntették. Az ítéletet olyan tanúk vallo-mása alapján hozták meg, akik a törvényszék előtt nyíltan elismerték, hogy a vádlottnak haragosai. BFL XVI.2. 1. doboz. 777/1919. fol. 1v.

a Belügyi Népbiztosságnál dolgozó „komájának”, ha meg tud mozzgatni néhány követ az ügye érdekében.¹⁰⁴

A rendelkezésre álló anyagok tükrében tehát a Budapesti Forradalmi Törvényszék egy olyan intézmény képét mutatja, amely törekedett a köztörvényes cselekedetek üldözésére, sőt, a KKO révén valamilyen szinten a megértésükre is. Az új hatalom által hozott rendelkezések betartatásának nagy jelentőséget tulajdonított, a laikus ítészek nagy aránya azonban összességében kaotikus, koncepciótlan ítéleteket eredményezett. Ami pedig a hatalmi visszaélés eseteit illeti, néhány propagandacélzatú esettől eltekintve a törvényszék nem volt képes a kérdést megnyugtatóan rendezni. A proletárdiktatúra sokszor jogász nélküli jogszolgáltatási intézménye nem állta ki a pártatlanság próbáját – így az ellenforradalomnak sem volt nehéz dolga az emlékezete befeketítésével.

¹⁰⁴ BFL XVI.2. 5. doboz. 3681/1919. fol. 42–43.